

KIADATLAN MAGYAR ÉRMEK.  
 AZ ÁRPÁDOK KORSZAKÁBÓL.  
 MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

**ÉRDY JÁNOSTÓL.**

IV.

**Kálmán (1095—1114) király.**

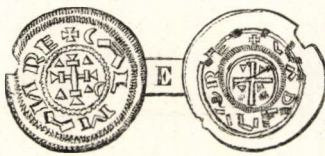
† CALMAN RE. Szemcsés karimába s hasonló körbe zárt körirat; közepett egyenkarú mindünnen háromszög végű kajomkereszt, mindegyik szögletében szokottnál nagyobb háromszög.

)( † LADLAVS RE. Két csíkos kör között; közepett egyenkarú tompa vonal-kereszt, szegleteiben háromszög és az előlapnak némely átvert sötét nyomai.

Többféle változatban fordul elő:



1. A fentebbi általános leíráshoz hasonló; de az előlapi CAL után háromszög és gömböcs, mint érmészjegy. Hátlapján az S betű fekszik és a kereszt harmadik szögletében egybekapcsolt fekkentes vonalka.



2. Az általános leíráshoz hasonló; de az előlapi vastagabb kajomkereszt második szögletében háromszög mellett holdka, mint érmészjegy. Dr. Stur Lipót gyűjt.

3. A fönnebi leíráshoz hasonló; de az előlapi kajomkereszt második szögletében háromszög mellett vonalka. Nemzeti Múzeum.

Az itt leirt Kálmán érmeinek ezen, minden érmecseitől egészen különböző legnagyobb nemét, azért adjuk a kiadatlanok sorában; mivel néhai Weszerle József \*) érem-

\*) † 1838. jul. 29.



tani részlapjain! és ezek után egyebütt, alig van törött példányból annak kétharmad része kivésve s megismertetve.

Kálmán király érmecseinek e neme, mely mindkét lapra vert féllemez érmek (Halbbrakteaten) sorába tartozik, oly véseményű s veretű, mint sz. László királyéi; ez világosan mutatja, hogy Kálmán e legnagyobb példányainak veretése országlásának első éveire esik; mert ezek kiállítása után Kálmán érmeleési rendszere egészen megváltozott, és annak többi érmecsei s ezen legnagyobb példányai, valamint az előbbi királyokéi között, véseményre veretve s csekélyebb súlyra nézve lényeges a különbség, nem csak azért; mivel nevére vert példányain Colomanus neve nem fordul elő, hanem azokon Calman, Columbanus, Lubanus és Vdanu nevek olvashatók; de leginkább azért, mivel Kálmán alatt veszik kezdetüket az apró iratlan példányok, melyeknek ezután századokon keresztül verettek, és kétfélék: olyanok, melyeken névkörirat helyett egyszerű vonalak tűnnek fel, és olyanok, melyek teljesen iratlanok, melyeket egyedül összehasonlítás által, a már máskor előadott szabályok szerint határozhatni meg. \*)

E tapasztalati adatok után nem szenved kétséget, hogy Kálmán király érmeleési rendszere nem hosszú idő alatt, nem fokként fejlődött, hanem országlásának első éveiben egyszerre változott meg. Hol keressük ennek okát?

Kálmán király I. Rogér (1072—1101.) szicíliai grófnak Buzila nevű leányát 1097. évben vette el nőül, kivel Oliver és Rátold két testvér Apuliából költözött Magyarországra, kiknek nemzetségi czimere is ismeretes. \*\*)

Nem valószínű-e, hogy e két testvérrel ötvösök is, kik akkoron bélyegmetszők és érmészek is voltak egyszersmind, jöttek ez egykor arany- és ezüstbányákról híres országba, kik Kálmán király, érmeleési rendszerét megváltoztatták?

Szem előtt kell tartanunk Kálmán királynak franciaországi összeköttetéseit is, hol IV. Raimund tolosai (Toulouse) és sz. egyedi gróf Buzila néniét bírta nőül, és így Kálmán királynak Gaufredus Malatera egykorú író szerint, sógora volt, mint már máskor is említettük.

E franciaországi viszonyt fentartá azon körülmény, hogy sz. László király Somogyvárott, Somogyvármegyében monostort alapított a szent benedeki szerzetének, és Odilo a franciaországi sz. egyedi apát, 1091-ben, tekintélyes tanuk jelenlétében vette hatósága s kormányja alá a somogyvári monostort, \*\*\*) mely azóta a franciaországi sz. Egyed monostorától függött.

Odilo sokszor meglátogatta a hatósága alá tartozott és gondjára bízott somogyvári monostort, ki kétségkívül ismerte sz. László királyt e monostor alapítóját, még közelebbről kellett ismernie Kálmán királyt, kinek koronázása s trónra lépte után akkor tért vissza a Flávius völgyi monostorba, mikor II. Orbán (1088—1099) pápa sz. Egyeden tartózkodott, és a pápa 1096-ban megírta Kálmán királynak mindazon dícséreteket, melyeket Odilótól, tehetségeiről és tudományairól hallott: „Retulit enim, így ír a pápa, nobis venerabilis filius noster Odilo S. Egydii Abbas, strenuitatem tuam preter secularem, qua precellis industrias, scripturis etiam ecclesiasticis eruditam et quod potissimum iudiciarium concedet potestatem, sanctorum canonum pollere scientia.“ \*\*\*)

\*) Athenaeum, 1842. 4. II. félév 5. sz. 35. l.

\*\*) Tud. gyűjt. 1833. IV. 85. Ráthót hely most is van: Pest-, Vas- és Veszprém vármegyékben „De Rathold nomen et Praedicatum familiae. 1444. (Kovachich, Indices reales Historici in Decreta Comititalia. Budae, 1806. 8. I. 287.)

\*\*\*) Cod. Dipl. I. 467.

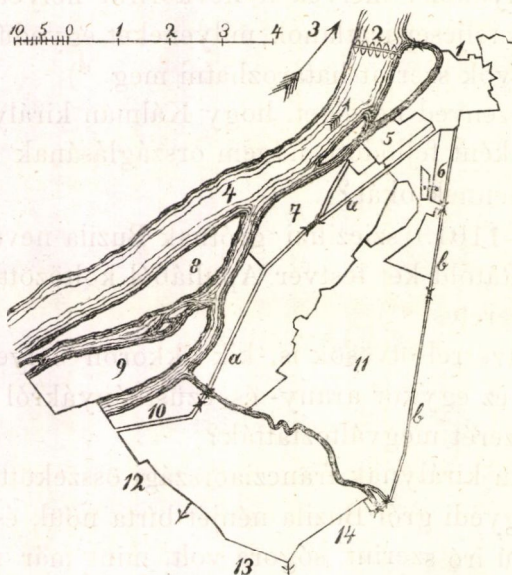


Ide járul, hogy IV. Raimund tolosai és szent egyedi gróf maga is érmelt, ezüst érmei, melyeket veretett szent egyedi solidusok nevet viseltettek. \*)

Oliver és Rátold két testvérrel Apuliából, vagy Odilo sz. egyedi apáttal Franciaországból jöttek-e azon érmészek, kik Kálmán király érmelesi rendszerét rögtön megváltoztatták? Ki tudja biztos adatok hiányában bizonyosan megmondani.

## V.

Legtöbb Árpád korszaki érmet találták Esztergom területén, hol 1858. évi sz. György nap tájban, férfiak és nők, gyermekek és leányok csoportokban tódultak, az ide kapcsolt helyrajzon látható Szent-Király nevű szántóföldekre, nyelvökön szólva, apró



1. Esztergom.
2. Hajóhid.
3. Párkány.
4. Duna.
5. Szérliskertek.
6. Kertek.
7. Sz.-Király.
8. Nyáras-Sziget.
9. Körtvélyes-Sziget.
10. Zsidód.
11. Legelő.
12. Tháti határ.
13. Tokodi határ.
14. Doroghi határ.
- aa. Pozsonyi út.
- bb. Budai út.

A mértéken egy tizedes hüvelyk = 100°.

pénzt szedni, mely ott akkor nagy bőségben volt elhintve; szedtek is annyit össze, hogy a reggeli vásárokon kitett zöltség, burgonya, főzelék és más élelmi árucikkek között, cseréptányérok voltak láthatók, telve Árpád korszaki apró érmeikkel; kezdetben krajczárjával árulták darabját, e csekély ár azonban igen rövid ideig tartott; mert Egger pesti régiségkereskedő bizományosai azon voltak, hogy ez olcsó apró érmeiket mind bevásárolják; a mint pedig ritkulni kezdtek és a földeken már nem igen találtak többé, tolongva házalnak, 10—40 krajczárjával fizették ez apró érme darabját és a példányokat mind egybeűjtötték.

Midőn 1858. évi június 13-kától néhány napig Esztergomban tartózkodtam; Singer Jankesz izraelita, a pesti Egger bizományosa jött hozzám, ki a szent-királyi leleményből 400 darab apró érmet hozott magával eladás végett, melyekért 200 ftot kívánt, és mivel válogatott egyes példányokat nem volt hajlandó eladni, kedvem volt mind megvenni; de az e részben szerzett tapasztalataim után, jobbnak véltem az alkuval egészen felhagyni.

Kimentünk dr. Stur Lipót barátommal, ki ott helyben lakik, a Szent-Király földekre, a rendkívüli tünemény helyszínét látni; a Dunaparton nepomuki sz. János kőszobra van fölállítva; ott várakoztak ránk az oda rendelt Gerendás János és Petrovics Imre csőszök; ide közel, mint látszik, római őrhely dűledékei hevernek, milyenek a Duna-

\*) Ménard, Histoire Civil. Eccl. et Litt. de la Ville de Nismes, a Paris, 1750. 4. I. 175. Histoire générale de Languedoc à Paris, 1733. f. T. II. L. XIV. p. 179. L. XV. p. 284. Preuv. CCCXV. 341. Note XLV. c. 631.



partjain sok helyütt láthatók. A Nyáras szigeten alúl, Szent-Király irányában Duna mal-mok vannak bekötte s az itteni molnárok régóta találnak és szednek apró érmekeket Sz. Jánostól Nyáras-Szigetig. Szent-Királyon nagy domb emelkedik, ezt templom romnak mondják, ettől nem messze nyugatnak, Ujváry Mihály földén, beomlott kút helyét mutat-ták, melyben mint a csőszök regélték, harangok és templom-edények vannak betemetve.

Esztergomban volt a kereszturak, vagy János vitézek főkonventje, melynek czíme 1254. évi okiratban így fordul elő: „Conventus Cruciferorum Domus hospitalis Sancti regi Stephani de Strigonio.“ Mi könnyű első tekintetre e Szent-Király konvetjét, Szent Király földjét és templom dűledékeit kapcsolatba hozni egymással. Igen, de az esz-tergomi keresztések Szent-Királytól czímzett konventje III. Béla alatt 1194-ben már állott ugyan; de az, Kálmán király koráig föl nem vihető, Szent-Királyon pedig, mint tapasztaltuk, legtöbb apró érem Kálmántól (1095—1114) találtaték, és ettől szakadatlan soro-zatban II. Endre (1205—1235) királyig bezárólag. És így Szent-Király eseményei az ottani levéltárakban és egyházi látogatásokban volnának nyomozandók és tisztába hozandók.

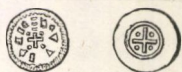
Ugyanazon (1858) évi jul. 25-kén azt jelenték, hogy Szent-Királyon Macskásy földén, nagy téglákból kirakott és vörös márványlappal fődött sírt ástak föl, melyről csak annyi jutott tudomásra, hogy abban csontváz feküdt, a koponyát, közepén kivölgyelt és füsttel bevont fehér darázkő födé, ekkor ott több sírnak is akadtak nyomára.

Mennyi apró érem került fölszínre 1858. évben az ily érmeke bőségéről akkor elhíresült Szent-Királyról? Azt nem könnyű megmondani. Ki tudja, mennyit vittek, vagy küldöttek Raab ötvös, Singer Jankesz és más Egger bizományosai ennek pesti irodájába? Vagy mennyit adtak el más jobb fizetőknek? Hány bár hol talált apró érmet szedtek elő s bocsátottak áruba azon ráfogással, hogy azok mind a híres Szent-Királyról kerültek. Friest izraelita is sokat hozott Pestre, a m. n. Muzeumot is megkínálta jó rakással; de már akkor 5 ftra tartá darabját, és ez intézet régiségosztályának bővítésére nincs költség.

E szent-királyi lelemény azért nagyérdekű; mert sok azelőtt ismeretlen Árpád korszaki érem példányt hozott napfényre, a már ismert példányok több változatait mutatta föl és azokat, melyekből azelőtt csak egyetlen példány létezett többítette.

Kár! hogy e nevezetes lelemény rendkívüli érdeke, mivel teljesen nem került szakértő kezébe csaknem elenyészett, annak nagyobb részét, mint láttuk, a haszonra élén-ken figyelmes nyerekedők kapkodták el, kik régiségeink ezen gyöngyeit nyervágyból szétdarabolva s másokkal vegyítve sokfelé bocsátották áruba; és így a szent-királyi lele-ményből itt csak néhány példányt adhatunk.

## I.



### Kálmán (1095—1114) királytól.

1. Előlap körirat helyett, gyöngén szemesészett karimába zárt keresztke, öt különféle helyzetű vonalka, egy gömböcs és négy háromszög a téren elszórva; közepett egyenkarú kereszt szögleteiben gömböcsök.

)( A külkarima hiányzik, közepett vonalkörben egyenkarú kereszt, ennek köze-pén gömböcs, szögleteiben háromszögek.





2. Szemcsés karimában különféle helyzetű hat vonalka, három gömböcs és szintannyi háromszög a téren elhintve; közepett egyenkarú kereszt, szögleteiben gömböcsök.

Kálmán király érmecseinek ezen legapróbb neme nem kiadatlan ugyan; de Szent-Királyon több ismeretlen változatban fordult elő. Kálmán, II. István, II. Béla, II. Gyéza, III. István III. Béla, Imre, s II. Endre királyok apróbb érmecseit alaptalanul nevezik: fillér, félfillér, Obolos, Obolus, halber Obolus néven\*), mert a magyaréremtan nem ismer obulust, fillért IV. Béla (1235—1270) király előtt, kinek BELE QVARTI előlapi köriratú s OBVLVS hátlapi föliratú érmecse nálunk ekkorig az első fillér, mely nem csak IV. Béla alatt, hanem ezután is az oklevelekben, pápai adószedők számadásaiban, érmeleési rendeletekben és törvényekben gyakran fordul elő.

## II.

### II. Béla (1131—1141) király.



Körirat hiányzik, a téren gyöngén vonalozott karimába zárt szemcsés egyenkarú kajomkereszt, szögleteiben gömböcsök, és négy gömböcs végű, kifelé konyúlt félkör, ezek öble egy-egy keresztet foglal magában.

)( Vonal külkarimában és hasonló körben egyenkarú kereszt, szögleteiben háromszögek

E példány azért nevezetes; mert csegely, milyen még nem tűnt fel az Árpádok korszakában.

Már máskor említettük, hogy a három, vagy több szögletű érmekeket csegely néven nevezhetjük, melyek a német műnyelven Klippe néven hivatnak.

\*) Verzeichniss der Münz- und Medaillen-Sammlung des Leop. Welzl. Wien, 1845. 8. II. Bd. II. Ablh. S. 2—5. — Schoenvisner, Not. pag. 122.